

**Eszterházy Károly Főiskola
Neveléstudományi Doktori Iskola
Doktori Iskola vezetője:
Dr. Pukánszky Béla, DSc, egyetemi tanár
Dr. Bárdos Jenő, DSc, professor emeritus,
programigazgató**

Doktori (PhD) disszertáció tézisei

Szentes Erzsébet

A pályaszocializáció felsőoktatási lehetőségeinek vizsgálata

Témavezető:

Dr. Ludányi Ágnes, főiskolai tanár

Eger, 2016.

BEVEZETÉS

Jelen kutatás célja a pályaszocializáció belső és külső tényezőinek, valamint az életpályaszakaszokat meghatározó döntéseknek a vizsgálata, a romániai magyar tannyelvű oktatásban. Az érettségi előtt álló tanulók esetében vizsgáltuk a továbbtanulásra vonatkozó döntést befolyásoló komponenseket, valamint azokat a szempontokat, melyeket a tanulók preferálnak pályaválasztásuk aktuális szakaszában. Az egyetemi szintű képzésbe belépő hallgatóknál a már lezárt döntés tényezőit vizsgáltuk, és azokat a célokat, amelyeket tanulmányaikkal kapcsolatosan fogalmaztak meg a hallgatók. Célunk volt továbbá azoknak az összefüggéseknek a feltárása, amelyek kétnyelvű oktatási rendszerben és kisebbségi léthelyzetben a tannyelv és a továbbtanulás szempontjából érvényesülnek.

A kutatás céljának megvalósulása érdekében különböző életkori szakaszokban végeztünk vizsgálatokat. Az alapsokaságot különböző életkori és élethelyzetbeli csoportok képezték, érettségi előtt álló tanulók és elsőéves hallgatók (a közoktatási kutatás első szakaszában 743 tanuló, második szakaszában 1301 tanuló, a felsőoktatási kutatás első szakaszában 243 hallgató, második szakaszában pedig 362 hallgató vett részt a kutatásban).

A kutatás mérőeszközei saját szerkesztésű-, valamint kötött formalizált kérdőívek voltak. Az adatokat leíró és összefüggéseket kereső eljárásokkal dolgoztuk fel. Eredményeinkben

bemutatjuk a mintában szereplők továbbtanulási szándékát, a tannyelv választás jellemzőit, követtük a szak- és intézményválasztást meghatározó tényezők rangsorát és ismertettük, hogy a klasszikus pályaválasztási elméletekben leírt preferenciasorhoz képest a kisebbségi létben élők preferenciái milyen eltérést mutatnak. Kitérünk a hallgatók munka-érték választására, munkaérdeklődésbeli jellemzőire, szakmai- és életcéljaikra.

A kutatás eredményei elsősorban a kétnyelvű oktatási rendszerben megvalósuló pályaorientációban hasznosíthatóak, és tanulságosak mindazok számára, akik pályaorientációval, karrier-tanácsadással vagy életpálya-tanácsadással foglalkoznak.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A disszertációban bemutatjuk a pályaválasztás, pályafejlődés elméleti megközelítéseit és fogalmait, ismertetjük a komplexitásra törekvő, és a fejlődéselvet hangsúlyozó elméletek főbb megállapításait és alapfogalmait, valamint az életpálya modelleket. A komplexitásra törekvő pályaválasztási elméletek kellően bizonyítják és magyarázzák a pályaválasztás folyamatában érvényesülő összetevőket (Szilágyi 1993, 2005). A pályaszocializáció, a pályaidentitás és a pályaeérettség meghatározásában olyan munkákra támaszkodunk, amelyek mellett, hogy korszerű szemléletet közvetítenek, vizsgálatok eredményeit és tanulságait is bemutatják, ugyanakkor, a pályaszocializáció vizsgálata szempontjából kiemelten fontos alapfogalmakat definiálják, a tényezőket magyarázzák (Ritoókné 1989, 2008; Szilágyi 2003, 2005, 2011).

Külön alfejezetben tárgyaljuk a szakmai szocializáció képzési szakaszának jellemzőit, összetevőit, valamint a felsőfokú szakképzés szerepét és főbb szakaszait. Kitérünk a szakmai tudás alakulására és az értékek formálódására, valamint tárgyaljuk az életcélok szerepét és jelentőségét (elsősorban az életút, és a munkában való önmegvalósítás kontextusában). Összegezzük a továbbtanulás és pályaválasztás kérdéskörökben végzett aktuális kutatások főbb eredményeit, és következtetéseit. Kitérnünk a pályaválasztási bizonytalanság és a pályaaorientáció tárgyalására is, hiszen ezek a felsőfokú tanulmányok időszakát és

az azt megelőző időszakot tekintve is igen jelentősek.

A disszertáció szakirodalmi részében külön fejezet ismerteti a kétnyelvűség sajátosságait és az oktatás nyelviségének kérdéseit, bemutatjuk a romániai magyar tannyelvű oktatás helyzetét, valamint rálátást biztosítunk a magyar anyanyelvű diákok továbbtanulásának főbb jellemzőire is.

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

A kutatás célja

Célunk a pályaszocializáció belső és külső tényezőinek, valamint az életpálya-szakaszokat meghatározó döntéseknek a vizsgálata, a romániai magyar tannyelvű oktatásban felső középfokon, valamint a felsőoktatásban.

Az érettségi előtt álló tanulók esetében célunk a továbbtanulásra vonatkozó döntésnek, valamint azoknak a szempontoknak a vizsgálata, melyeket a tanulók preferálnak, pályaválasztásuk aktuális szakaszában. Célunk ugyanakkor a középiskolások szakmákkal kapcsolatos elgondolásainak, és a pályával kapcsolatos elképzeléseik feltérképezése is.

Az egyetemi szintű képzésbe belépő hallgatóknál célunk a meghozott döntés tényezőit vizsgálni, és azokat a célokat, amelyeket tanulmányaikkal kapcsolatosan fogalmaznak meg a hallgatók, és amelyek meghatározói lehetnek szakmai életútjuknak és a pályafejlődésnek. Szeretnénk feltérképezni, hogy milyen eszközeik és erőforrásaik vannak a képzésbe bejövő hallgatóknak a pályaadaptációban.

Célunk a tannyelv-választás szerepének vizsgálata a pályaválasztásban, azoknak az összefüggéseknek a feltárása, amelyek kétnyelvű oktatási rendszerben és kisebbségi léthelyzetben a tannyelv és a továbbtanulás szempontjából érvényesülnek.

A kutatás módszertanának bemutatása

A pályaválasztás téma és a kutatás céljának megvalósulása érdekében különböző életkori szakaszokban kellett vizsgálatokat végeznünk, az alapsokaság különböző életkori és élethelyzetbeli csoportokra oszlik. A mérőeszközök alkalmazását az alábbi logikai és időbeni sorrend szerint valósítottuk meg:

A. A kutatás közoktatási szakaszában középiskolások körében a továbbtanulási szándék, a szak- és intézményválasztásban szerepet játszó főbb tényezők és a pályaválasztás szempontjából jelentős információ-források felmérése érdekében szerveztünk kutatást. Résztvevői a romániai magyar tannyelvű iskolahálózatban végezték a középiskolát, a középfokú képzés záró időszakában pályaválasztási döntés előtt álltak. A kutatást két nagy országos mintán sikerült elvégezni:

A.1. A közoktatási kutatás első szakasza a 2009/10-es tanévben egy országos vizsgálat keretében, régiók, településtípusok és iskolatípus szerint reprezentatív mintán, 25 magyar tannyelvű vagy magyar tagozattal rendelkező középiskolában valósult meg. A szakmákkal kapcsolatos elgondolások és az előzetes pályaelképzelés elemeit gyűjtöttük össze, a továbbtanulásra vonatkozó döntéseket, és azokat a szempontokat vizsgáltuk,

melyeket a XI. osztályos diákok (N=743) figyelembe vesznek pályaválasztásban.

A.2. A közoktatási kutatás második szakaszában, a 2013/14-es tanévben a szakközépiskolásokat választottuk. Ekkor 42 szakközépiskola csatlakozott, magyar tannyelvű intézmények, valamint a vegyes intézmények magyar osztályai. A magas részvételi arány biztosítja a reprezentatív mintát (N=1301).

B. A kutatás felsőoktatási szakaszában egyetemista populáción az intézmény és szakválasztás tényezőit, a pályaképet és a célokat vizsgáltuk. Azt mértük fel a felsőoktatásba való belépés időszakában, hogy a szakot és az intézményt milyen tényezők figyelembevételével választották, hogyan gondolkodnak a szakjukról és a szakmáról, hogyan vélekednek a munkaértékekről, melyek a fő érdeklődési területeik, valamint azt, hogy a tanulmányaikat az eredeti elképzelésüknek megfelelően végzik-e, vagy módosítottak azon, illetve milyen célokat fogalmaznak meg, melyek az aspirációik.

B.1. A felsőoktatási kutatás első szakaszában, a 2013/2014-es tanévben a Sapientia EMTE marosvásárhelyi Műszaki és Humántudományok Karán vizsgáltuk az elsőéves hallgatókat, az akkor működő 11 alapképzés esetében, humán, műszaki és agrár szakterületeken. A vizsgálatban való részvételi arány magas (N=243), ami a reprezentatív mintát biztosította.

B.2. A felsőoktatási kutatás második szakaszában kiterjesztettük a vizsgálatot a Sapientia EMTE mindhárom helyszínére (mind a négy karra), valamennyi szakterületre (humán, műszaki, agrár, és gazdasági szakterületeken) és minden olyan

alapszakra, ami a 2014/2015-ös tanévben ezen az egyetemen működött. A magas részvételi aránynak (N=337) köszönhetően a minta reprezentatív a vizsgált elsőéves populáció tekintetében.

A kutatás hipotézisei

1. Feltételezzük, hogy az anyanyelven tanulás jogához a tanulók régiótól függetlenül ragaszkodnak, a tényleges tannyelv választást viszont alakítják a régiótól függő nyelvhasználati szokások.
2. Feltételezzük, hogy a szak- és intézményválasztást meghatározó tényezők rangsorában a klasszikus pályaválasztási elméletekben leírt preferenciasorhoz képest, a kisebbségi létben élők preferenciái eltérést mutatnak.
3. Feltételezzük, hogy kétnyelvű oktatási rendszerben, pályaválasztást befolyásoló tényezővé válik a tannyelv választása.

A kutatás mérőeszközei

Saját szerkesztésű kérdőívek

- Továbbtanulási szándékot, tanulási nyelvet, pályaválasztás tényezőit felmérő kérdőív tanulókkal
- Szak- és intézményválasztást, tannyelvválasztást, életvitelt, nyelvhasználatot, szakmai terveket, munka-érdeklődést és értékpreferenciát felmérő kérdőív hallgatókkal

Olvasás és szövegértési feladat

- „Hogyan válasszak szakot?”

Kötött és formalizált kérdőívek

- Crites pályaválasztási érettség kérdőív
- Skawran-lista
- Rövidített Aspirációs Index

Az adatfeldolgozás eljárásai

Az adatokat az SPSS statisztikai elemző rendszerrel dolgoztuk fel (gyakoriságok, százalékos arányok, Chi2-próba, t-próba, szignifikancia, korrelációszámítás, rangsor, faktoranalízis és varianciaanalízis használatával), mivel a vizsgálat eredményadatai alkalmasak mind a leíró, mind pedig az összefüggéseket kereső eljárások végrehajtására.

AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE ÉS A HIPOTÉZISEK IGAZOLÁSA

A pályaválasztás és a pályaszocializáció felsőoktatási lehetőségeinek vizsgálata érdekében különböző életkori és élethelyzetbeli jellemzőkkel rendelkező csoportokban végeztünk vizsgálatokat.

Eredményeink azt mutatják, hogy a vizsgált középiskolások igen jelentős arányban szeretnének továbbtanulni, az elméleti líceumokban érettségizők többsége a felsőoktatási intézményeket preferálja és szívesen tanulna anyanyelven. Az érettségi előtti évben még sokan nem hozták meg a szak- és intézmény választására vonatkozó döntésüket, nem tudták, hogy melyik egyetemre szeretnének jelentkezni, ami azt jelzi hogy a továbbtanulásra vonatkozó döntést még nem hozták meg. Annak ellenére, hogy a tanulók úgy ítélték meg, hogy a pályaválasztással kapcsolatosan sok információhoz jutnak az internet, az iskola, a barátok és a család révén, a válaszokban mégis bizonytalanság tükröződött.

A szakközépiskolásoknak körülbelül az egynegyede fontolgatta a továbbtanulás lehetőségét, többségük pedig azt tervezte, hogy a középfokú szakképzés megszerzése után dolgozni fog. A magyar tannyelvű szakközépiskolák végzős tanulói nagy arányban nyilatkoztak úgy, hogy választották azt a szakképzést, ahol tanulmányaikat folytatják, de mégis a tanulóknak csak a fele értékelte úgy jelenlegi képzését, hogy az lehetővé fogja tenni számára annak a szakmának a gyakorlását, amit a legszívesebben végezne.

Első hipotézisünkben feltételeztük, hogy *az anyanyelven tanulás jogához a tanulók régiótól függetlenül ragaszkodnak, a tényleges tannyelv-választást viszont alakítják a régiótól függő nyelvhasználati szokások.* Feltételezésünk beigazolódt, ezt az alábbi eredményekkel támasztjuk alá. A tanulási nyelv szempontjából a közoktatási kutatás mindkét szakaszában egybehangzóan kiderült, hogy azok a tanulók, akik jelentkeznének felsőfokú képzésbe, többségükben anyanyelven szeretnének tanulni. A tannyelv-választásban azonban szignifikáns eltérés volt a régiók között, és a családban és a baráti körben beszélt nyelv szerint. Azok a tanulók, akik szórványban vagy az átmeneti régióban élnek, illetve baráti körükben, családjukban vagy a szomszédokkal való kommunikációban gyakrabban használják a román nyelvet, kevésbé tartották fontosnak azt, hogy anyanyelven tanuljanak. A tömbben élő tanulók, akik családjukban vagy a barátaikkal és a szomszédokkal való érintkezésben magyarul beszélnek, nagyon fontosnak tartják az anyanyelven tanulást.

Az anyanyelv fontosságát a tanulásban az is alátámasztotta, hogy a szakközépiskolás tanulók többsége úgy nyilatkozott, hogy ha az általa választott szakon nincs anyanyelvű képzés, akkor inkább más szakot választ annak érdekében, hogy anyanyelvén tanulhasson. A szaktantárgyakra vonatkozóan a szakközépiskolás tanulók döntő többsége azt a megoldást tartaná hasznosnak, célravezetőnek, ha azokat anyanyelven tanulják, úgy, hogy az iskola biztosítja a román szakkifejezések elsajátításának lehetőségét is.

A hallgatóknál az anyanyelv jelentős szerepet játszott abban a döntésben, amikor szakot és intézményt választottak. A tannyelv fontosságának megítélésében viszont szignifikáns eltérést találtunk a baráti körben beszélt nyelv szerint. A baráti körben jellemző nyelvhasználat és az anyanyelv fontossága közötti összefüggést bizonyítja az, hogy azok a hallgatók, akik csak magyarul beszélnek a baráti körben nagyon fontosnak tartják az anyanyelven való továbbtanulást, míg azok, akik barátaikkal két nyelven beszélnek (magyar és román) közepesen tartják azt fontosnak. A hallgatók leginkább a jobb, alaposabb tudás megszerzésével, valamint az anyanyelv és nemzeti identitás megőrzésével érveltek az anyanyelvű oktatás mellett.

Mind a tanulók, mind pedig a hallgatók szeretnék anyanyelven tanulni, és mindkét csoportban a tannyelv-választást alakítják a nyelvhasználati szokások.

Második hipotézisünkben feltételeztük, hogy *a szak- és intézményválasztást meghatározó tényezők rangsorában a klasszikus pályaválasztási elméletekben leírt preferenciasorhoz képest a kisebbségi létben élők preferenciái eltérést mutatnak*. Eredményeink alapján kiderült, hogy a szak- és intézményválasztást meghatározó tényezők rangsorában vannak állandónak, stabilnak mutatózó és változó tényezők. Stabilnak mutatózó tényező a rangsor elején a saját érdeklődés, ez a döntő tényező a szak- és intézményválasztásban, mind a középiskolások, mind a hallgatók körében. A klasszikus pályaválasztási elméletekből ismert preferencia sor pedig kiegészült, mivel a tanulóknál a harmadik,

hallgatóknál pedig a második helyre belépett az anyanyelv. Helyüket változtató tényezőknek bizonyultak a képességek, a szak- és a szakma presztízse, az intézmény hírneve, a barátok javaslata, valamint a szülők javaslata is. A tanárok véleménye, valamint az intézmény közelsége és a máshová nem jutottak be tényezők a rangsor végén találhatóak. Ezek az eredmények alátámasztják a második hipotézisünket.

A harmadik előfeltételezést, mely szerint *kétnyelvű oktatási rendszerben pályaválasztást befolyásoló tényezővé válik a tannyelv választása* szintén igazolják azok az eredmények, melyek az anyanyelv fontosságát, annak rangsorbeli helyét mutatták a pályaválasztási tényezők preferencia sorában. Első alkalommal mutattuk ki egy többszakaszos kutatásban, nagy mintán, mind a tanulók, mind pedig a hallgatók körében a tannyelv jelentős szerepét a továbbtanulásban, a pályaválasztásban.

A második és harmadik előfeltevéseinket alátámasztó eredményeket részletesebben is összegezzük az alábbiakban. A közoktatási kutatás első szakaszában azt találtuk, hogy az érdeklődés mellett a diploma megszerzését követő pénzkereseti lehetőséget, valamint a felsőoktatási intézmény, a szak és a szakma presztízst hangsúlyozták a tanulók, mint olyan tényezőket, amelyek fontosak a döntésükben, ugyanakkor azok többsége, akik továbbtanulnának anyanyelven szeretnék folytatni tanulmányaikat. A tanárok véleményét és a barátok véleményét, mint befolyásoló tényezőket kevésbé értékelték fontosnak a tanulók. A közoktatási kutatás második szakaszának résztvevői az érdeklődés mellett a képességeket és az

anyanyelven való tanulás lehetőségét tartották a legfontosabb tényezőnek. Az érdeklődés és a képességek fontossága esetükben közepes korrelációs értéket mutatott. Az érdeklődés, mint meghatározó pályaválasztási tényező még inkább hangsúlyos volt a lányok, a továbbtanulni szándékozó tanulók, valamint azok számára, akik inkább a választott szak mellett maradnak, ha nincs az általuk választott szakon anyanyelvű képzés, illetve azoknál a tanulóknál is, akik ragaszkodnak ahhoz, hogy a szakképesítésüknek megfelelő munkakörben helyezkedjenek el. A tanárok javaslatát, az intézmény hírnevét és a barátok javaslatát nem tartották fontosak a tanulók a pályaválasztási döntésben. A közepesen fontosnak értékelt presztízs tényező esetében, annak a fontosságának a megítélésében is jelentős eltéréseket találtunk az egyes szakközépiskolás tanulói csoportok között. Ezek alapján a szakma presztízse, mint pályaválasztást befolyásoló tényező, szignifikánsan fontosabb volt azok számára, akik a továbbtanulás mellett döntöttek, valamint, azok számára akik a szakképesítésnek megfelelő munkakörben kívánnak elhelyezkedni. Lényegesebb volt a presztízs azok számára is, akik inkább román nyelvű képzésre jelentkeznek, ha a választott szakon nincs anyanyelvű képzés, valamint fontosabb volt a presztízs azok számára is, akik választották a szakképzést, szemben azokkal, akik csak oda kerültek, oda jutottak be.

A Sapiientia EMTE hallgatói esetében, a felsőoktatási kutatás mindkét szakaszában az bizonyult a második leghangsúlyosabb tényezőnek, hogy magyarul tanulhatnak. Harmadik tényező a hallgatók többségénél a saját képességek, de

műszaki szakterületen azt megelőzi a szakma presztízse. A saját érdeklődés és a saját képességek tényezők fontossága közepesen erős korrelációs kapcsolatot mutatott az egyetemista populációban. Helyüket változtató tényezőknek bizonyultak a rangsorokban az intézmény hírneve, a barátok és a szülők javaslata. A máshová nem jutott be, valamint a tanárok javaslata tényezőket pedig stabilan a rangsor végén találtuk a felsőoktatási kutatás mindkét szakaszában.

A pályaválasztásban fontos tényezők mind a közoktatási szakaszban, mind a felsőoktatási szakaszban besorolhatóak voltak három faktorba: a referens személyek, a személyiségmutatók valamint a makrokörnyezeti hatás faktorok. A tanulók esetében a nyelvválasztás, az anyanyelven való tanulás a szubjektív pályaválasztási tényezők csoportjába volt besorolható (személyiségmutatók faktor), a hallgatóknál pedig azt találtuk, hogy ez az objektív tényezők közé tartozik (makrokörnyezeti hatás faktor). A pályaválasztási tényezők faktorai összefüggést mutattak a szülők iskolai végzettségével, a nemmel, valamint hallgatók esetében a választott szakterülettel is.

Összefüggést találtunk a vizsgált pályaválasztási tényezők és a munka-értékek között, a kutatás felsőfokú szakaszának eredményeit elemezve láthattuk, hogy a munka-értékek közösségi/altruista faktora pozitívan összefügg a magyarul tanulhat tényezővel, vagyis azoknak a hallgatóknak a válaszaiban hangsúlyosabbak a közösségi/altruista értékek, akik a szak- és intézményválasztásban a magyar tannyelv szerepét hangsúlyozzák.

Hasonló pozitív összefüggést találtunk az individuális/önmegvalósító értékek és a saját érdeklődés tényező, valamint a saját képességek tényező között, ami jelezte, hogy azoknál a hallgatóknál, akik a szak- és intézményválasztásban az érdeklődést és a képességeket jobban hangsúlyozták a pályaválasztási tényezők individuális/önmegvalósító faktora hangsúlyosabb.

A pályaszocializáció felsőoktatási lehetőségeinek szempontjából továbbá jelentős eredmény az, hogy az egyetemista populáció nagy arányban első helyen jelölte, választotta a felsőoktatásba való jelentkezéskor azt a szakot, ahol tanul, a hallgatók többsége elégedett volt és megfelelőnek tartotta a képzést a maga számára. Szintén magas azok aránya, akik hosszú távon a képzettségüknek megfelelő munkakörben szeretnének elhelyezkedni. A szakmai tervekre és elképzelésekre vonatkozó eredmények azt mutatják, hogy a hallgatók körülbelül fele-fele arányban továbbtanulnának, illetve munkát vállalnának az alapképzés befejezése után.

A munka-értékek választásában és a munka-érdeklődésben főleg az életkori és élethelyzetbeli sajátosságok tükröződtek. A fejlődés fontossága, valamint az emberekkel, emberek között végzett munka iránti érdeklődés stabilan hangsúlyos volt az egyetemisták körében. Az értékválasztásokat szakterületek szerint vizsgálva kiderült, hogy kialakulóban van az az érdeklődési struktúra, amely többé-kevésbé megfelel majd valamilyen munkakör vagy szakma jellemző struktúrájának.

Az életcélok rangsora is stabilitást mutat az egyetemista populációban, erre vonatkozóan a kutatás mindkét szakaszában azt találtuk, hogy az

intrinzik célokat és az egészséggel kapcsolatos célokat részesítették előnyben a hallgatók. Leghangsúlyosabbnak a fejlődés, a kapcsolatok és az egészség céltípusok bizonyultak. Szakterületek szerinti bontásban a céltípusok fontosságának megítélésében kisebb eltérések kimutathatók voltak, de nem találtunk egyértelmű különbséget a különböző szakterületeken tanuló hallgatók aspirációs mintázatában. Az életcélok kimutatott struktúrája tartós jellemzője a hallgatóknak, ha azok megvalósítását támogatja a felsőoktatás, akkor olyan magatartásmintázatok, viselkedések és döntések szilárdulnak meg, amelyek nem csak az egyén, hanem az emberi közösségek működése szempontjából is kedvezőek.

A hallgatók erősségének bizonyult a pályaérettség tekintetében a függetlenség, azaz az egyéni elképzelések kidolgozottsága és a személyes felelősségvállalás, de az adekvát koncepció, az involváltság, valamint a munkával szembeni beállítódás szempontjából a megkérdozettek negyedének még feladati vannak. A képességek vonatkozásában azzal szembesültünk, hogy a hallgatók majdnem fele nem ismeri a sikeres szakmagyakorláshoz szükséges képességeket, készségeket annak a szakmának az esetében, ahol saját véleménye szerint szívesen dolgozna. Ezek az eredmények visszacsatolásnak számítanak az életkornak megfelelő önismereti munka és a pályák világáról való ismeretek fontossága szempontjából valamint jelzik, hogy a sikeresebb életút megtalálásában fontos a motivációs bázisra és az értékrendre is figyelmet fordítani a pályaszocializáció felsőoktatási szakaszában.

KITEKINTÉS

A kutatás eredményeit a kétnyelvű oktatási rendszerben megvalósuló pályaeorientációban célszerű figyelembe venni, az eredmények hasznosak mindazok számára, akik pályaeorientációval foglalkoznak. Ez a kutatás, kétnyelvű oktatási rendszerben, a kisebbség körében, nagy mintán nyert statisztikai adatokkal bizonyítja a tannyelv-választás jelentőségét a továbbtanulásban, azt, hogy a tannyelv-választás is fontos tényező a pályaválasztásban az erdélyi magyar fiatalok esetében.

Az eredmények alapján érzékelhetők hiányosságok az önismeretben (pl. a képességek ismerete és pályához rendelése), a tájékozottságban és a céltudatosságban a pályaválasztás szempontjából. Éppen ezért a kutatás eredményei alátámasztják a pályaeorientáció, az életkornak megfelelő önismereti munka és a pályák világról való ismeretek fontosságát, és az iskolarendszer felelősségét ebben a kérdéskörben. Az önálló döntésben kell segíteni a tanulókat és a hallgatókat, alapozni a függetlenségre és személyes felelősségvállalásra, ami jellemzi a populációt, figyelembe véve azt is, hogy az érdeklődés döntő jelentőségű a pályaválasztásban.

A közoktatás keretében lehetséges a legkorábban, a leghatékonyabban és a legszélesebb körben pályaeorientációs szolgáltatást nyújtani és az életpálya-építési készségeket fejleszteni (a szakirodalmi részben bemutatott összetevőkkel és szemléletben) az erre való igény adott, a közoktatási

kutatásban kapott eredmények alapján láttuk, hogy a tanulók az információszerzésben jelenleg is nagy jelentőséget tulajdonítanak az iskolának, ott kellene a tanulók pályaismeretét bővíteni, korszerű pályaismeretet kialakítani. A lehetőségek erre adottak, hiszen a romániai magyar iskolahálózatban kiépült a pszichopedagógiai központok és kabinetek hálózata, ahol az alkalmazott szakemberek munkakörébe beletartozik a pályaorientáció. A kabinetek szakemberei is visszacsatolást kapnak a jelen kutatás eredményei révén. Iskolai pályaorientációval az osztályfőnökök is foglalkoznak, vállaljuk egy olyan tanegység kidolgozását a tanárképzős hallgatók számára, amely biztosítja a leendő tanárok és osztályfőnökök tájékozottságát és módszertani felkészültségét a pályaorientációban, valamint ami a tanárok módszertani továbbképzésében is felhasználható.

Lehetőséget kell találni azon hallgatói szolgáltatások fejlesztésére is, amelyek a karrier-tanácsadást, életpálya-tanácsadást lehetővé teszik, és támogatják a felsőoktatásban résztvevőket szakmai fejlődési feladataikban, a motivációs bázis, az értékrend tisztázásában, a sikeresebb életút megtalálásában, ez által abban is, hogy eldöntsék, milyen szintig szeretnék folytatni felsőfokú tanulmányaikat, mielőbb diplomához, majd álláshoz jussanak. Kialakulóban van annak a feltétele, hogy az eredmények hasznosuljanak a felsőoktatási intézményekben, mert az új akkreditációs feltételek szerint minden egyetemnek biztosítani kell hallgatói számára a pályaorientációs tanácsadást. Az egyetemeken működő, illetve megalakuló tanácsadó és tájékoztató központokban folyó munkát is lehet segíteni ezeknek az adatoknak az

ismeretében. A tanácsadás mellett a képzésekben nagy haszna lenne a szakterületek szerint megszervezett pályaismereti foglalkozásoknak, vagy akár az önismereti élmények alapján történő tanulásnak és a csoportmunkának is.

Eredményeink arra is utalnak, hogy biztosítani kell az anyanyelven történő továbbtanulás feltételeit, az fogja megteremteni a hatékony pályaszocializáció esélyét, amikor az anyanyelven zajló felsőoktatás által az erdélyi magyar fiatalok élhetnek azokkal a mobilitási lehetőségekkel, amelyeket a jelenlegi társadalmi-gazdasági hatásrendszer lehetővé teszi.

A kapott adatok alapján további kutatási irányok jelölhetők ki. Ilyen a pályaválasztási tényezők objektív és szubjektív csoportjának további differenciálása, illetve a nyelvválasztás mint pályaválasztási elem helye és funkciója ebben a két csoportba.

Nem elkerülhető a pályaválasztás vizsgálatának összekapcsolása egy identitásvizsgálattal, hiszen a kutatási eredmények alapján elmondható, hogy két fontos identitás-összetevő, nevezetesen a szakmai identitás, és a nemzeti identitás viszonya mutatkozik meg implicit formában a dolgozatban. Az anyanyelv választása - mint a nemzeti identitás komponense - és a szakmai identitás megszerzésének lehetősége közötti kapcsolat természetének vizsgálata ebben a dolgozatban nem volt cél, de újabb kutatási irányt kijelölt. További kutatási téma lehet a szülők nemzeti identitásának jelentőségét kimutatni adott pályaválasztási döntésekben.

Fontos lenne annak feltárása is, hogy milyen makrotársadalmi hatások befolyásolják a kisebbségi

léthelyzetben élők egyéninek tűnő döntéseit a pályaválasztás folyamatában, azaz milyen szabadság foka van a pályaválasztási döntéseknek, hiszen ennek életutakat, élet-esélyeket meghatározó jelentősége van, és már túl mutat a jelenlegi kutatás célkitűzésein, viszont adatai jó kiindulást adnak a további kutatások tervezéséhez.

BIBLIOGRÁFIA

ABLONCZYNÉ Mihályka Lívia (2006): Gazdaság és nyelv. Lexikografia és terminológia kézikönyvek 2. Lexikografia Kiadó, Pécs.

BAGDY EMŐKE (1997): A pedagógus hivatásszemélyisége. Egy pályaszocializációs kísérlet tanulságai. KLTE Pszichológiai Intézet, Debrecen.

BARTHA Zsuzsanna (2014): Az iskolaválasztás motivációs hátterének vizsgálata Erdélyben, hangsúlyosan szórványban. Magyar Kisebbség. Új sorozat XIX. Évfolyam, 2014/2 (72.) szám p.60-84.

BERNÁTH László (1997): A felnőttkor néhány jellegzetes kérdése. In: Bernáth László – Solymosi Katalin (szerk.): Fejlődéslélektan olvasókönyv, Tertia Kiadó, Budapest.

BOCSI Veronika (2013): Munkaértékek a felsőoktatásban. In: Darvai Tibor (szerk.) Felsőoktatás és munkaerőpiac – Eszményektől a kompetenciák felé. Setup Belvedere Meridionale, Szeged, p. 67-85.

BODÓ Barna – MÁRTON János (2012): Magyar iskolaválasztás Erdélyben. Kisebbségkutatás, 2012. 3. szám p. 418-472.

BUGÁN Antal (1994): Érték és viselkedés. Akadémia Kiadó, Budapest.

COLE, Michael – COLE, Sheila R. (1998): Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest.

CSABAI Márta – BARTA Krisztina (2000): Az

orvosi identitás alakulása: orvostanhallgatók nézete az orvosi pályáról, az orvosszerepről. *Lege Artis Medicinae* 10 szám p. 638-644.

CSATA Zsombor (2004): Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek az erdélyi magyar fiatalok körében. In: *Erdélyi Társadalom*, II. Évfolyam 1. szám 2004/1, p.99-132.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály, SCHNEIDER, Barbara (2011): *Életre hangolva - A felnőtté válás útvesztői*, Nyitott Könyvműhely, Budapest.

CSIRSZKA János (1966): *Pályalélektan*. Gondolat, Budapest.

CSIRSZKA János (1987): *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

CSUKONYI Csilla (2002): *Az értékek világa*. I: Münnich Á. (szerk.): *A jövő vezetőinek jelene*. ELTEEötvös Kiadó, Budapest, pp. 31-45.

DECI, Edward L. - RYAN, Richard M. (2000): The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry* 2000, Vol. 11, No. 4, p. 227-268.

DESCOMBRES, J. P.(1983): *Crites Hivatás Attitúd-érettség Skálája*. In: Lengyel Péterné (szerk.) *Pszichológiai tanácsadás a pályaválasztásban-módszertani füzetek, Tanulmányok a pályaválasztási érettségről*. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, p. 49-67.

DESCOMBRES, J. P. – DUPONT, J. B. (1983): *A pályaegettség koncepciója* J. P. Jordaan nyomán. In:

Lengyel Péterné (szerk.) Pszichológiai tanácsadás a pályaválasztásban-módszertani füzetek, Tanulmányok a pályaválasztási érettségről. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, p. 21-47.

DOBOS Ferenc (2011): Szociológiai kutatások a határon túli magyarság körében. Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996-2011. B–Fókusz Intézet, 2011. <http://www.kmkf.hu/tartalom/asszimilacio.pdf> [2015. november 10]

DUMITRU, Ion Al. (2008): Consiliere psihopedagogică. Baze teoretice și sugestii practice [Pszichopedagógiai tanácsadás. Elméleti alapok és gyakorlati útmutató]. Polirom, Bukarest.

ERDEI Ildikó (2006): Kétnyelvűség és fakultatív magyar nyelvoktatás. In. Magiszter, Pedagógusok szakmai-módszertani folyóirata, IV. évfolyam, 3-4. összevont szám, 2006/ősz – tél. Magiszter Kiadó, Csíkszereda, p.157-166.

FALUS Iván (2005): Képesítési követelmények – kompetenciák – sztenderdek, Pedagógusképzés, 1.szám p.5-16.

FAZAKAS Ida (2008): A Tájéoló pályaaorientációs program romániai adaptációja, Magiszter, Pedagógusok szakmai-módszertani folyóirata, VI. évfolyam, 2. szám 2008/nyár. Magiszter Kiadó, Csíkszereda.

FAZAKAS Ida (2009): Az iskolai pályaaorientációs tevékenység új módszertani lehetőségei. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógia és Pszichológia Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.

FAZAKAS Ida, SZENTES Erzsébet (2010): Szociálpedagógus hallgatók munka-érték, munka-érdeklődés összehasonlító vizsgálata. In: Tanárképzés, szociális képzés, gyermekvédelem. Tanulmányok a pszichológia, a neveléstudomány és a szociálpedagógia területéről. Szerk. Dr. Estefánné dr. Varga Magdolna, Dr. Ludányi Ágnes, Eszterházy Károly Főiskola, Eger.

FÓNAI Mihály – ZOLNAI Erika – KISS János (2005): A hallgatók munkaérték preferenciái. In: Pusztai Gabriella (szerk.): Régió és oktatás európai dimenzióban. Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen. p. 190-205.

FÓRIS-FERENCZI Rita – PÉNTEK János (2011): A romániai magyar közoktatás, különös tekintettel az oktatási nyelv(ek)re, In. Bartha Csilla, Nádor Orsolya, Péntek János (szerk.): Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép. Tinta Könyvkiadó, Budapest, p.75–134.

GERGELY Erzsébet-Emese (2012): Szövegértés és mikrókörnyezet az erdélyi magyar diákok körében. In: Anyanyelvoktatás - Nyelvi horizontok. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.109–134.

GERGELY Erzsébet (2014): Továbbtanulási tervek az erdélyi magyar diákok körében két országos felmérés tükrében, In. Pletl Rita (szerk.): Anyanyelvoktatás - Irányok és törésvonalak. Ábel Kiadó, Kolozsvár.

GORDON, Virginia (2007): The Undecided College Student: An academic and career advising challenge (3rd edition), Charles Thomas Publisher LTD, Springfield.

HADNAGY József (2009): A csoportmunka oktatásának sajátosságai a hazai szociálpedagógusképzésben. Doktori disszertáció, ELTE, Budapest.

HAJDUSKA Marianna (2008): Krízislélektan. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

HELLER Ágnes (1970): A szándéktól a következményig (Előadások az általános etikáról). Magvető Könyvkiadó, Budapest.

JIGAU, Mihaela (2001): Consilierea carierei, Editura Sigma, Bucuresti.

KENDERFI Miklós (2011): Pályaorientáció. Szent István Egyetem, Gödöllő.

KENDERFI Miklós (2012): Hátrányos helyzetű fiatalok pályaérettsége. In. Szretykó György (szerk.): Gazdasági kannibalizmus, hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment. Comenius Kft., Pécs.

KENDERFI Miklós, RÁDULY Annamária, SZIGETI Szandra (2008): A gyermekvédelmi szakellátásba került kamaszok életútja a Crites-kérdőív adatai tükrében, In. „A gyermekvédelmi szakellátás által nyújtott ellátási kínálat elemzése” Szamai Műhely, www.tegyesz.hu □ 2013.05.20. □

KÉZDY Anikó (2007): Fejlődési krízisek vizsgálata egyetemisták körében. In. Puskás – Vajda Zsuzsa (szerk.) Felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon, FETA Könyvek 2., Budapest. p.48-69.

KISS István (2007): A pályaorientációs tanácsadás tapasztalatai a felsőoktatási rendszerbe készül

diákok számára In: Felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon (Szerk. Puskás – Vajda Zsuzsa), FETA Könyvek 2., Budapest, p.187-203.

KISS István (2009): Életvezetési kompetencia. Észlelt életvezetési én-hatékonyság mintázat elemzése tanácsadási szolgáltatásokat igénybe vevő felsőoktatási hallgatók mintáján. Doktori disszertáció, ELTE PPK, Budapest.

Kiss János (2008): Munkaérték preferenciák strukturális változásai a professzionalizáció mértékének és a képzés tartalmi változásának tükrében. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem BTK Interdiszciplináris Társadalom és Bölcsészettudományi Doktori Iskola, Debrecen.

Kiss János (2013): Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tanulságai. In: Nagyító alatt. Hallgatói kutatóműhelyek nemzetközi együttműködése - határok nélkül. Acta Medicinae et Sociologica folyóirat tematikus különszáma, Vol.4. No.10. p.11-28.

KISS Tamás (2012): Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. Educatio 2012/I. p.24-48.

KISS Zsuzsanna (2014): Öntudatos út a diplomától a munkába állásig. Munkaügyi Szemle 19. évfolyam, 2. szám p.46-64.

KISS Tamás – BARNA Gergő (2011): Erdélyi magyar fiatalok 2008. A vizsgálatról és a kötetéről. In: Kiss Tamás – Barna Gergő (szerk.): Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion Kiadó,

Kolozsvár p.7-28.

KÓRÓDI Márta (2007): Munkaértékek vizsgálata két felsőoktatási intézményben, *Educatio* 2007/II. szám p.311-323.

Lanstyák István (1994): Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. *Regio - Kisebbség, Politika, Társadalom* 5. évf. 4 szám pp.90-116.

LENGYEL Judit – TÖRÖK Tímea (2012): 11–12. évfolyamos szegedi gimnazisták továbbtanulási elképzelései. *Iskolakultúra* 2012/4 szám p.50-66.

LETTMAYR, Christian F. (2012): Foreword. In: CEDEFOP – European Centre for the Development of Vocational Training, Annual report 2011. Publications Office of the European Union, p.2-5.

LISKÓ Ilona (2003): Továbbtanulási ambíciók és esélyek. *Educatio*, 11. 2.szám p. 225–235.

LISKÓ Ilona (2004): Perspektívák a középiskola után. *Kutatás Közben* sorozat, Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest, 259.szám.

LUDÁNYI Ágnes (2000): A megváltozott tanárszerepek és korszerű értelmezésük a pedagógusképzésben. Doktori disszertáció, ELTE, Budapest.

LUDÁNYI Ágnes (2004): Önismeret – pályaszocializáció. In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Nova series XXXI, Sectio Psychologiae*, Eger.

LUKÁCS Fruzsina (2007): Egyetemisták és főiskolások pályaválasztási bizonytalansága és a pályakonzultáció. In: *Puskás – Vajda Zsuzsa*

(szerk.), Felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon, FETA Könyvek 2., Budapest, p.85-103.

LUKÁCS Éva Fruzsina (2012a): Kompetencia, motiváció és pályaválasztási bizonytalanság egyetemi környezetben. Felsőoktatási Műhely, 2012/III, p. 51-66.

LUKÁCS Éva Fruzsina (2012b): A pályaválasztás és identitásfejlődés összefüggései. A pályaválasztási bizonytalanság típusai az identitásállapotok tükrében. Doktori disszertáció. ELTE PPK, Budapest.

MARCIA, James E. (1994): Az én-identitás állapotainak fejlődése és érvényessége. In: Ritoók Pálné – Gillemontné Tóth Mária szerk.: Pályalélektan. Szöveggyűjtemény. Tankönyvkiadó, Budapest.

MADARAS Szilárd (2014): A gazdasági válság hatása a munkanélküliség alakulására országos és megyei szinten Romániában. Közgazdász Fórum, 17.évf. 1–2.szám p. 136–149.

MARTOS Tamás (2010): Életcélok és lelki egészség a magyar társadalomban, Doktori (PhD) értekezés, Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola.

MARTOS Tamás (2013): Életcélok összefüggése a lelki egészséggel és a párkapcsolatokról alkotott vélekedésekkel. In: Susánszky Éva – Szántó Zsuzsa (szerk.) Magyar lelkiállapot 2013, Semmelweis Kiadó, Budapest, p. 77-88.

MARTOS Tamás, SZABÓ Gábor, RÓZSA Sándor

(2006): Az Aspirációs Index Rövidített Változatának pszichometriai jellemzői hazai mintán. In: Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 7/3 szám p.171-191.

MÁRTON János (2012): A 2009-ben és 2010-ben érettségizett romániai magyar diákok továbbtanulása. Educatio 2012/I.szám p.87-103.

MEDGYESI Márton – RÓBERT Péter (2000): A munkával való elégedettség nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): Társadalmi Riport 2000, TÁRKI, Budapest, p.591-616.

MURVAI László (2008): Învățămîntul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008. Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului - Secretariatul de Stat pentru Învățămînt în limbile minorităților naționale și Relația cu Parlamentul, București.

MÜLLER – FÁBIÁN Andrea (2013): Munkaérték preferenciák a Babeș-Bolyai Tudományegyetem hallgatói körében. In: Nagyító alatt. Hallgatói kutatóműhelyek nemzetközi együttműködése - határok nélkül. Acta Medicinae et Sociologica folyóirat tematikus különszáma, Vol.4. No.10. p.29-51.

NAHALKA István (1997): Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron I., Iskolakultúra 1997/2.

NAHALKA István (2009): A tanulás tudománya. Pedagógusképzés, p.2-3.

OLÁH Attila (2005): Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Trefort Kiadó, Budapest.

PAPP KINCSES Emese (2009): Kulturális globalizáció és nyelvi regresszió a Székelyföldön. In: Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség (szerk.) Horváth István – Tódor Erika Mária, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

PAPP Szidónia – TÚRY Ferenc (2010): A pályakezdő orvosok jövőképe és egészségi állapota. *Lege Artis Medicinae* 20 szám p.423-429.

PÉNTEK János (2009): Változó kor(unk) – változó nyelvünk. *Korunk folyóirat* 2009. Február, Kolozsvár.

PÉNTEK János (2011): Többségi? Kisebbségi? In: Horváth István – Tódor Erika (szerk.) p.11–26.

PÉTER Lilla (2006): Reform és visszhangok. A román közoktatási reformról romániai magyar pedagógusok véleményének tükrében. *Educatio* 2006/3 szám p.416-425.

PIKÓ Bettina (2003): Kultúra, társadalom és lélektan. Akadémiai Kiadó, Budapest.

PLÉH Csaba (1999): A konstruktivizmus és a pszichológia. *Iskolakultúra* 1999 p.6-7.

PLETL Rita (2011): Az iskolai írásos közléskultúra erdélyi helyzetképe, Ábel Kiadó, Kolozsvár.

PLETL Rita (2012): Az olvasási és szövegértési képesség színvonalának alakulása az elemitől az érettségiig. In: Pletl Rita (szerk): Anyanyelvoktatás – nyelvi horizontok. Scientia Kiadó, Kolozsvár.

PLETL Rita (2014): Az anyanyelvi képességvizsgálatok alakulástörténete In: Pletl Rita (szerk.): Anyanyelvoktatás – Irányok és

törésvonalak. Ábel Kiadó, Kolozsvár.

PLETL Rita (2015): Anyanyelv – tannyelv – államnyelv kapcsolatrendszer In: Pletl Rita (szerk.): Anyanyelvoktatás. A magyar tannyelvű szakközépiskolai oktatás helyzete. Ábel Kiadó, Kolozsvár.

PUSZTAI Gabriella (2011): A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

RÁDY Eszter Andrea (2011): Személyiségfejlesztés, önismeret tárgyak bevezetése a debreceni műszaki képzésbe (tapasztalatok, lehetőségek, tervek). Debreceni Műszaki Közlemények 2011/3 szám p.41-48.

RITOÓK Pálné (1989): Ifjúkori identitás a pályaszocializációval összefüggésben In: Pályalélektan. Szöveggyűjtemény (szerk): Ritoók Pálné – Gillemontné Tóth Mária. Tankönyvkiadó, Budapest.

RITOÓK Magda (2008): Pályafejlődés – pályafejlődési tanácsadás. Egy negyven évet átfogó longitudinális pályakövető vizsgálat tanulságai. ELTE Eötvös Kiadó.

RITOÓK Magda – LISZNYAI Sándor – MONOSTORI Brigitta – VAJDA Zsuzsa (1998): Magyar egyetemisták körében végzett felmérés a hallgatók életvezetési stílusának és mentálhigiénés állapotának felmérésére. Kutatási beszámoló a Mentálhigiénés Programiroda részére. Internetes forrás:[http://www.feta.hu/sites/default/files/Kutatata si_beszamolo_a_Mentalhigienes_Programiroda_reszere.pdf](http://www.feta.hu/sites/default/files/Kutatata_si_beszamolo_a_Mentalhigienes_Programiroda_reszere.pdf)

RÓBERT Péter (2006): Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Társadalmi riport 2006, Budapest: TÁRKI, pp. 220–232.
□<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a830.pdf>□

RÓKUSFALVY Pál (1969): Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. A pályaválasztás előkészítésének pedagógiai, pszichológiai problémái. Tankönyvkiadó, Budapest.

RÓKUSFALVY Pál (1982): A pályaválasztás előkészítése. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest.

SALAT Levente – PAPP Z. Attila – CSATA Zsombor – PÉNTEK János (2010): Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. In: Szikszai Mária (szerk.): Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. Támpontok egy lehetséges stratégiához. MTA – KAB, Alutus, Csíkszereda.

SORBÁN Angella (2009): A kétnyelvűségről munkaerőpiaci kontextusban In: Horváth István – Tódor Erika Mária (szerk.) Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

SCHWARTZ, S. H. (2003): Univerzálák az értékek tartalmában és struktúrájában. Elméleti előrelépések és empirikus próbák húsz országban. In: Váriné Szilágyi I. (szerk.): Az értékek az életben és a retorikában. Akadémiai Kiadó, Budapest.

SCWARTZ, S. H. (2006): Vannak-e egyetemes

aspektusai az emberi értékek tartalmának és szerkezetének? In: Nguyen Luu, L. A., Fülöp M. (szerk.): Kultúra és pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, p. 97-119.

SCHWARTZ, S.H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1), p.1-20 <http://scholarworks.gvsu.edu> [2015.03.28.]

SKUTNABB-KANGAS, Tove (1997): Nyelv, oktatás, kisebbségek. Teleki László Alapítvány, Budapest.

SKUTNABB-KANGAS, Tove (2009): MLE for global justice. In: Skutnabb – Kangas, T., Phillipson, R., Mohanty, A. K., Panda, M. (eds.): Social Justice through Multilingual Education. Cromwell Press Group, Bristol.

SUHAJDA Csilla Judit (2004) (szerk.): Pályaorientáció. Tanári kézikönyv. Nemzeti Szakképzési Intézet, Budapest.

SZABÓ István (1994): Bevezetés a szociálpszichológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

SZABÓ Hajnalka – OROSZ Hajnalka – KISS János (2013): Munkaérték preferenciák és az azokat befolyásoló szociális tényezők összehasonlító vizsgálata a Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskola és a kolozsvári Babeş-Bolyai tudományegyetem hallgatói körében. In: Nagyító alatt. Hallgatói kutatóműhelyek nemzetközi együttműködése - határok nélkül. Acta Medicinae et Sociologica folyóirat tematikus különszáma, Vol.4. No.10. p.53-71.

SZENTES Erzsébet (2008): Foglalkozásválasztás és továbbtanulási szándék vizsgálata XII. osztályosok körében. In: Pletl Rita (szerk.) Az anyanyelvoktatás metamorfózisa. Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.113-126.

SZENTES Erzsébet (2010): Életpálya-elképzelések és karrierhez rendelt értékek a 12. osztályosok esszéiben. In: Pletl Rita (szerk.) Az anyanyelvoktatás mozaikjai. Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.131-144.

SZENTES Erzsébet (2012): Pályaválasztás és pályakép vizsgálata a XI. osztályosok körében. In: Pletl Rita (szerk.) Az anyanyelvoktatás horizontjai. Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.135-148.

SZENTES Erzsébet (2014): A szak- és intézményválasztást befolyásoló tényezők vizsgálata, a felsőfokú képzés szerepe a szakmai szocializáció folyamatában. In: Pletl Rita (szerk.) Anyanyelvoktatás – Irányok és törésvonalak, Ábel Kiadó, Kolozsvár p.101-109.

SZILÁGYI István (2001): Magyar, román és belga szociális szakos hallgatók összehasonlító érték és attitűd vizsgálata. Doktori disszertáció, Debreceni Egyetem.

SZILÁGYI Klára (1980): Az orvosi pályára jellemző személyiségstruktúra alakulása a képzés folyamán. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest.

SZILÁGYI Klára (1985): Felsőoktatási intézmények elsőéves hallgatóinak értékválasztása. FPK Tanulmánykötet, Budapest.

SZILÁGYI Klára (1993): A tanácsadási elméletek.

GATE Gazdaság és Társadalomtudományi Kar
Tanárképző Intézete, Gödöllő.

SZILÁGYI Klára (1997): Az egyéni tanácsadás.
Módszertani kézikönyv a munkavállalási, munka-,
pályatanácsadók számára. Gödöllői
Agrártudományi Egyetem, Gazdaság- és
Társadalomtudományi Kar, Tanárképző Intézet,
Gödöllő.

SZILÁGYI Klára (2003): Munka-pályatanácsadás
mint professzió. Kollégium KFT, Budapest.

SZILÁGYI Klára (2005): A fiatalok és felnőttek
pályaorientációs és karrierépítési készségeinek
szintje, fejlesztésének lehetőségei. Kutatási
zárótanulmány. Nemzeti Felnőttképzési Intézet,
Budapest.

SZILÁGYI Klára (2011): Pályalélektan. Szent
István Egyetem, Gödöllő.

SZILÁGYI Klára – HAJDU Annamária (2002)
(szerk.): Pályaorientáció. Módszertani kézikönyv
csoportvezetők számára. Kollégium Tanácsadó,
Szolgáltató Kft., Budapest.

SZILÁGYI Klára – VÖLGYESY Pál (1985): A
pályafejlődés vizsgálatának módszertani lehetőségei
a felsőoktatásban. Oktatáskutató Intézet, Budapest.

SZILÁGYI Klára – VÖLGYESY Pál (1998):
Pályaorientáció. Egyetemi jegyzet, GATE
Tanárképző Intézet, Gödöllő.

SZILÁGYI N. Sándor (2005): Asszimilációs
folyamatok a romániai magyarság körében. In:
Péntek János, Benő Attila (szerk.): Nyelvi jogi
környezet és nyelvhasználat. Anyanyelvápolók

Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár. p.24–94.

SZIVÁK Judit (1998): Tanulásszervezés. In: Falus Iván (szerk.): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest.

SZIVÁK Judit (2002): A pedagógusok gondolkodásának kutatási módszerei. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

SZIVÁK Judit (2003): A reflektív gondolkodás fejlesztése. Gondolat Kiadói Kör, ELTE BTK Neveléstudományi Intézet, Budapest.

SZÚCS Enikő (2012): A romániai munkanélküliség aktuális helyzete. In: Gortka-Rákó Erzsébet–Szűcs Enikő (szerk.): Munkaerő-piaci helyzetkép Magyarországon és Romániában. Szeged, Belvedere Meridionale, p.85-95.

SUPER, Donald E. (1968): Career Development: Self-concept Theory. College Entrance Examination Board, New York.

SUPER D. E. (1984): Önmegvalósítás munkában és szabadidőben. In: Ritoókné – Gillemontné (1994) (szerk.): Pályalélektan szöveggyűjtemény, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

SUPER D. E. (1995): Models of career development. In.: Marques F. – Rafael M. (eds): Career guidance services for the 90s IJEVG, Lisboa, p.47-66.

TAKÁCS Ildikó (2011): Pályaorientáció, a karriertanácsadás lehetőségei a felsőfokú intézményekben. In: Bodnár Gabriella (szerk.): Tehetségmenedzsment a felsőoktatásban, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.

TOMȘA, Gheorghe (1999): Orientarea și dezvoltarea carierei la elevi / A tanulók pályorientációja és pályafejlesztése. Casa de Editură și Presă Viața Românească, Bukarest.

TOMȘA, Gheorghe (2007): Consilierea și managementul carierei / Tanácsadás és karriermenedzsment. Editura Credis, București.

TONK Márton (2012) Lehetőségek, modellek, kihívások a kisebbségi felsőoktatás-politikában. az erdélyi magyar felsőoktatás és a Sapientia EMTE. Pro Minoritate, 2012.01.04.p. 69–82.

TÓTH Edith (2006): A pályaszocializáció folyamatának vizsgálata szociálpedagógus hallgatók körében. Doktori disszertáció. ELTE PPK, Budapest.

VASTAGH Zoltán (1995): Fejlesztési feladatok a pedagógusképzés átalakítását szolgáló kutatások tükrében. Magyar Felsőoktatás 1995/5-6 szám.

VÁRINÉ Szilágyi Ibolya (1987): Az ember, a világ és az értékek világa. Gondolat, Budapest.

VERES Valér (2012): Decentralizáció, minőségbiztosítás és kisebbségi oktatási jogok Romániában az új tanügyi törvényben. In: Pro Minoritate, 2012 Tavasz.

VERES Valér (2015): Népeségszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében. Presa Universitară Clujeană - Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.

VEROSZTA Zsuzsanna (2010): Felsőoktatási értékek - hallgatói szemmel. A felsőoktatás

küldetésére vonatkozó hallgatói értékstruktúrák feltárása. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola, Budapest.

VEROSZTA Zsuzsa (2013): A mesterképzésig juttató erők – A felsőoktatási bachelor/master átmenet szelekciós tényezőinek feltárása. In: Garai Orsolya–Veroszta Zsuzsa (szerk.): Frissdiplomások 2011. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály, p. 9-37.

VIKÁR György (1999): Az ifjúkor válságai. Animula Kiadó, Budapest.

VOICU, Bogdan – TUFİŞ, Claudiu (2011): Trecerea de la studentie la piața muncii. In. Calitatea învățământului superior din România. Mihai Păunescu, Lazăr Vlăsceanu, Adrian Miroiu (szerk.), Editura Polirom, Iasi, p.116-158.

VÖLGYESY Pál (1976): A pályaválasztási döntés előkészítése. Tankönyvkiadó, Budapest.

VÖLGYESY Pál (1993): Általános lélektan. GATE, Gödöllő.

VÖLGYESY Pál (1996): A pályaválasztási tanácsadás történetének áttekintése hazánkban. Jegyzet és szöveggyűjtemény a munkavállalási tanácsadó szakos főiskolai hallgatók számára. Gödöllő, GATE.

Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái. Kutatásvezetők: Papp Z. Attila, Veres Valér. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

SZENTES Erzsébet (2015): Pályaorientáció és pályaszocializáció szakközépiskolások körében. Anyanyelvoktatás. A magyar tannyelvű szakközépiskolai oktatás helyzete. Szerk. Pletl Rita, Ábel Kiadó, Kolozsvár, p.68-88.

SZENTES Erzsébet (2015): Jövőtervezés és egészség - szakválasztás, pályakép és öndefiníció vizsgálata felsőfokú humán képzésben. In. Krizbai Tímea (szerk.): Egészségtükör. Közös erővel az egészségért. Scientia Kiadó, p.105-114

SZENTES Erzsébet (2014): A szak- és intézményválasztást befolyásoló tényezők vizsgálata, a felsőfokú képzés szerepe a szakmai szocializáció folyamatában. Anyanyelvoktatás - Irányok és törésvonalak. Szerk. Pletl Rita, Ábel Kiadó, p.101-109.

SZENTES Erzsébet (2014): A pályaszocializáció és a személyiségfejlődés vizsgálatának jelentősége a felsőfokú humán képzésekben. In. Az egészség társadalmi értéke. Pszichoszociológiai írások. Szerk. Albert-Lőrincz Márton, Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.79-94.

SZENTES Erzsébet (2014): A szak- és intézményválasztást segítő információk fontossága a pályaorientációban. MAGISZTER pedagógusok szakmai-módszertani folyóirata, XII. évfolyam, 4. Szám, 2014/tél, Magiszter Kiadó, Csíkszereda, p.89-92.

SZENTES Erzsébet (2014): A felsőfokú képzés, a szakmai fejlődés meghatározó időszaka. *MAGISZTER* pedagógusok szakmai-módszertani folyóirata, XII. évfolyam, 3. Szám, 2014/őszi, Magiszter Kiadó, Csíkszereda, p.45-52.

SZENTES Erzsébet (2013): Szakmai fejlődés és pályaválasztás vizsgálata erdélyi érettségi előtt álló fiatalok körében, in. Demény Piroska, Főris-Ferenczi Rita (szerk.): *Minőség és versenyképes tudás. Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia, Kolozsvár*, p.473-479.

SZENTES Erzsébet (2012): Pályaválasztás és pályakép vizsgálata a XI. osztályosok körében. *Anyanyelvoktatás - Nyelvi horizontok*. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.135-148.

SZENTES Erzsébet (2010): Életpálya-elképzelések és karrierhez rendelt értékek a 12. osztályosok esszéiben. *Az anyanyelvoktatás mozaikjai*. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.131-144.

FAZAKAS Ida, SZENTES Erzsébet (2010): Szociálpedagógus hallgatók munka-érték, munka-érdeklődés összehasonlító vizsgálata. In.: *Tanárképzés, szociális képzés, gyermekvédelem. Tanulmányok a pszichológia, a neveléstudomány és a szociálpedagógia területéről*. Szerk. Dr. Estefánné dr. Varga Magdolna, Dr. Ludányi Ágnes, Eszterházy Károly Főiskola, Eger, p.91-110.

FAZAKAS Ida - SZENTES Erzsébet (2009): Szociálpedagógus hallgatók munka-érték, munka-érdeklődés összehasonlító vizsgálata. In. Lőrincz Ildikó (szerk.): *XII. Apáczai - Napok Nemzetközi Tudományos Konferencia, 2008, A reneszánsz értékei, az értékek reneszánsza, Tanulmánykötet*,

Nyugat-magyarországi Egyetemi Kiadó, Győr,
p.836-849.

SZENTES Erzsébet (2008): Foglalkozásválasztás és továbbtanulási szándék vizsgálata XII. osztályosok körében. Az anyanyelvoktatás metamorfózisa. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár, p.113-126.

A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN TARTOTT ELŐADÁSOK

Academic World Education & Research Center, 5th
Cyprus International Conference on Educational
Research, University of Kyrenia, March 31, 2016 -
April 2, 2016.

*The Role of Information Technology and Labor
Market Orientation in Vocational Training* (Katalin
Harangus, Erzsébet Szentes).

A Magyar Tudomány Ünnepe 2015, A tudomány
evolúciója: a valós és a virtuális világok, A
Kolozsvári Akadémiai Bizottság szakbizottságainak
konferenciája, Marosvásárhely, 2015. november
13–14.

*A multidiszciplináris megközelítés lehetőségei az
empirikus neveléstudományi kutatásokban* (Horváth
Zsófia, Szentes Erzsébet).

5. Báthory – Brassai Konferencia (BBK), Budapest,
2014. május 21-22.

*A szakmai szocializáció vizsgálata erdélyi érettségi
előtt álló fiatalok körében*

Határtalan pszichológia - A Magyar Pszichológiai Társaság XXIII. Országos Tudományos Nagygyűlése, Marosvásárhely, 2014. május 15-17.
Jövőtervezés és egészség - szakválasztás, pályakép és öndefiníció vizsgálata felsőfokú humán képzésben

Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia, „Minőség és versenyképes tudás”, Kolozsvár, 2013. április 19-21.
Szakmai fejlődés és pályaválasztás vizsgálata erdélyi érettségi előtt álló fiatalok körében

KAB - A Magyar Tudomány Ünnepe, Marosvásárhely, 2012. november 16, 17.
Önismeret, pályaválasztás és életpálya összetevők vizsgálata az erdélyi magyar diákok körében

3. Báthory – Brassai Konferencia, Budapest, 2012. július 5-7.
Az erdélyi érettségi előtt álló fiatalok pályaválasztása és a pályaismeret vizsgálata

VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, 2011. augusztus 22-27.
Pályákhoz, foglalkozásokhoz és karrierhez rendelt értékek az érettségizők körében

A KAB Oktatási-nevelési és Pszichológiai szakbizottságának konferenciája - Az iskolás gyermek és a változó szintek, Marosvásárhely, 2009. október 30.
Életpálya-elképzelések és karrierhez rendelt értékek érettségizők esszéiben

VII. Pedagógiai Értékelési Konferencia - PÉK 2009, Szeged, 2009. április 24-25.

Pályaválasztási döntések és karrierhez rendelt értékek a 12. osztályosok esszéiben

Apáczai Napok Nemzetközi Tudományos Konferencia - „A reneszánsz értékei, az értékek reneszánsza”, Győr, 2008. október 20-22.

Szociálpedagógusok Egerben és Marosvásárhelyen (Fazakas Ida, Szentes Erzsébet)

I. Miskolci „Taní-tani” Konferencia, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Tanárképző Intézet, Miskolc, 2008. február 1.

Szociálpedagógus képzés Egerben és Marosvásárhelyen (Fazakas Ida, Szentes Erzsébet)

„A szimbólumterápiák mércéje” – Relaxációs és Szimbólumterápiás Egyesület, Nemzetközi Konferencia, Marosvásárhely, 2007. július 12-14.

Pályaválasztás XII. osztályban